

IRODALOM

FOLYÓIRATCIKKEK

TOMASSINI, C.: Demographic data needs for an ageing population. (Az öregedő népesség demográfiai adatszükséglete.) *Population Trends*, 118. Winter 2004. 23–29. p.

A népesség öregedése új feladatok elé állítja az adatgyűjtést. A cikk az idős emberekre vonatkozó információk megszerzésének kulcsfontosságú kérdéseit, mindenekelőtt a reprezentatív felvételek mintáinak és kérdőíveinek témakörét tárgyalja. Kritikusan értékeli a ma ismert hazai (Egyesült Királyság) és nemzetközi adatforrásokat, kiemelve bizonyos csoportok (az intézményben lakók, a legidősebbek és az etnikai kisebbségekhez tartozó idősök) alulreprezentációját.

A szerző szerint az idős emberek új generációját növekvő létszáma és változatosabb összetétele jellemzi. Az Egyesült Királyság idős lakosságának 1971 és 2003 közötti számbeli gyarapodása és részarányának növekedése mögött az 1970-es évek óta folyamatosan alacsony termékenység és a csökkenő halandóság áll. 2025-től az 1958 és 1964 között születettek, az ún. *baby boom*-generáció tagjainak idős korba lépésével erősödik a folyamat. A 65 évesektől a 100 éven felüliekig terjedő idős népesség több mint 35 születési évjáratot foglal magában. A leggyorsabban a 85 évesek és idősebbek száma növekszik: 1971 és 2003 között csaknem megháromszorozódott és 2031-ig további duplázódás várható. Míg az 1970-es, 1980-as években készült felmérések idején alig több mint 10% volt az idősök aránya, manapság és a jövőben sokkal nagyobb csoportot alkotnak, a népesség több mint 20%-át teszik ki.

Az a körülmény, hogy egyre többen élnek meg magas kort, változatosabb összetételű idős népességet hoz magával (például az életkor, az egészség, a rokon kapcsolatok, a jövedelem vagy a foglalkozás tekintetében), mivel az életet veszélyeztető korábbi kockázatok kevésbé szelektálják az embereket. Angliában és Walesben 1971-ben körülbelül ezer százéves vagy idősebb ember élt, ám 2001-ben már nyolcezerrel is több. Ezekre a változásokra reagálniuk kell a felméréseknek, többek között oly módon, hogy a kérdőíveknek sokoldalúaknak kell lenniük, kitérve demográfiai, társadalompolitikai, epidemiológiai, gazdasági és más olyan területekre, amelyek elengedhetetlenek az öregedés folyamatának átfogóbb megértéséhez. A rendelkezésre álló kifinomult statisztikai módszerek értékesebb elemzési eredmények születését segítik elő, és az idős emberekről készült felvételekből származó anonim egyéni adatok lehetővé teszik, hogy a kutatók túllépjenek a hagyományos makromutatók vizsgálatán. A mikroadatokra épülő magyarázó modellek alkalmasabbak arra, hogy feltárják a magatartásbeli különbségeket, illetve a független változók és az eredményváltozók közötti kapcsolatot.

A szerző ezután a longitudinális, a retrospektív és a keresztmetszeti felvételek előnyeit és hátrányait taglalja általában és konkrét angliai, amerikai és EU-példákon, feltérképezve az eddigi felvételeket és ismertetve jellemzőiket. A felmérésekből hiányzó információkra példaként a családi kapcsolati hálót említi, amelynek térbeli ismérveit és az egyes családtagok legfontosabb jellemzőit (például családi állapotát és gazdasági aktivitását) is fel kellene tárni ahhoz, hogy a közösségi és magán-egészségügyi és szociális szolgáltatásokra vonatkozó jövőbeli szükségleteket tervezni lehessen.

Az intézményben lakó idősekre kevés felmérés tér ki, pedig a legidősebb és főleg a bizonyos betegségben szenvedők esetében ahhoz elég magas az arányuk (2001-ben Nagy-Britanniában a 85 évesek és idősebbek között 18%), hogy befolyásolják az eredményeket. Kivétel a 2000-es „Angliai egészség” felmérés (Health Survey in England, HSE), amely mintegy 2400 intézményben lakó idős emberre is kiterjed.

A legidősebbek gyakran elemezhetetlenül csekély számban szerepelnek a különféle vizsgálatokban, ezért gyakori, hogy két vagy három év keresztmetszeti felmérésének adatait összevontan elemzik, amennyiben a feltett kérdések megegyeznek. Egyedül a „Családi erőforrások” felmérés (Family Resources Survey, FRS) tartalmaz a 85 éves és idősebb népesség köréből nagy (800 fős) mintát. A legidősebbek esetében új gondok is felmerülnek: a kérdőíveket azok számára is olvashatóvá kell tenni, akik gyengén látnak, a kérdezőbiztosoknak fel kell készülniük hallásproblémával küszködő emberek kikérdezésére. Az idősekkel készített interjú hosszabb időt vesz igénybe, ráadásul ők azok, akik ritkábban engedik lakásukba a kérdezőbiztosot, vagyis közöttük nagyobb arányú a válaszmegtagadás. Nagyon idős emberek gyakran nem is képesek a válaszadásra, ezért a jövőben egyre nagyobb lehet a meghatalmazottak szerepe.

Az etnikai kisebbségekhez tartozó idősekre vonatkozó információ és a kistérségi adatok fontosságának említése után a szerző említést tesz a „Folyamatos népességfelmérés” (Continuous Population Survey, CPS) tervezetéről, amely az ONS (Office for National Statistics) háztartási felméréseit törekszik közös mintavételi keretbe foglalni. A CPS egyelőre fejlesztés és kipróbálás alatt áll, legkorábban 2008-ban indulhat. A várható élettartam növekedésével egyre fontosabbá válik a krónikus betegségek kezelése és az életvitelbeli korlátozottság csökkentése. Új információra is szükségük van tehát a kutatóknak ahhoz, hogy megértsék az idős emberek egészségének hosszú távú javulását, kezdve a jobb táplálkozástól, az orvosi ellátás könnyebb elérhetőségén, a közegészségügyi infrastruktúra javulásán, az életstílus változásán át a krónikus betegségek hatékonyabb kezeléséig. Vannak olyan egészségfelmérések, amelyek a szokások demográfiai és társadalmi-gazdasági adatok mellett biológiai információt is gyűjtenek (például vérvizsgálati eredményeket), fiziológiai jellemzőket (testmagasság, vérnyomás, a markolás erőssége stb.) és környezeti adatokat (például veszélyes anyagok jelenléte). A testvérekre és a szülőkre vonatkozó adatok is értékes információt szolgáltathatnak az egészséget és a magatartást befolyásoló genetikai és környezeti tényezőkre. Angliában ilyen a 2000-es HSE és ilyen lesz az ELSA (English Longitudinal Study of Ageing) következő hulláma.

Daróczy Etelka

HENZ, U. – THOMSON, E.: Union Stability and Stepfamily Fertility in Austria, Finland, France & West Germany. (Párkapcsolati stabilitás és korábbi kapcsolatból származó gyermeket nevelő családok termékenysége Ausztriában, Finnországban, Franciaországban és Nyugat-Németországban.) *European Journal of Population*, 21. 2005/1. 3–29. p.

A szerzők azt a hipotézist vizsgálják, hogy a korábbi kapcsolatból származó gyermeket nevelő párok termékenységét nemcsak e családok sajátos összetétele befolyásolja, hanem az is, hogy az ilyen párkapcsolatok felbomlásának kockázata eltér a korábbi

kapcsolatból származó gyermeket nem nevelő családokétól. Az elemzés a Fertility and Family Survey keretében felvett finn, francia, nyugat-német és osztrák termékenységi és párkapcsolat-történeti adatokat használja. A modell egyidejűleg szerepelteti a szülés esélyét és a párkapcsolat felbomlásának kockázatát, megengedve, hogy a gyermekvállalásra, illetve a párkapcsolat felbontására való hajlamnak a megfigyelésben nem szereplő jellemzői is hatással lehessenek a másik eseményre.

Tesztelik a párok első és második közös gyermekének kivételes értékére vonatkozó hipotézist, mely szerint a közös paritástól függetlenül nagyobb lesz a szülés esélye, ha a születendő gyermek (a) az első a kapcsolatban, (b) az egyik partner első biológiai gyermeke vagy (c) a második a kapcsolatban. Az első közös gyermek a párkapcsolat szimbóluma, ugyanúgy, mint a korábbi kapcsolatból származó gyermeket nem nevelő párok esetében. Sok, korábbi kapcsolatból származó gyermeket nevelő családban az első közös gyermek egyben az egyik szülő első gyermeke is, tehát nemcsak a nevelőszülő számára képvisel különös értéket, hanem a „név továbbvitele” miatt is. A második közös gyermek az elsőhöz fűződő biológiai kapcsolata miatt lehet különösen értékes, annak ellenére, hogy már van egy (vagy több) féltestvére. A párkapcsolat iránti elkötelezettség, a szülői státusz/szerep és a testvéri kapcsolat értékei ellensúlyozhatják a felmerülő többletköltségeket.

A szerzők hivatkoznak arra a megállapításra is, mely szerint az olyan párkapcsolatban, amelyben csak az egyik fél nem volt szülő, *kisebb* a közös gyermek megszületésének esélye, mint az olyanban, amelyben előzőleg már mindkettőnek volt gyermeke. Ezt azzal magyarázzák, hogy az előző változat azoknál gyakoribb, akiknek semmiképp nem lett volna gyermekük, akár gyermekes, akár gyermektelen partnerrel teremtettek kapcsolatot. Különösen jellemző ez Nyugat-Németországban, ahol a munka és a család közötti konfliktus erősebb, mint a többi vizsgált országban, ezért az emberek jobban szelektálnak aszerint, hogy vagy a munka, vagy a család elsődleges a számukra.

A hivatkozott kutatások ugyanakkor nem voltak tekintettel arra, hogy a korábbi kapcsolatból származó gyermeket nevelő, illetve nem nevelő párok válási kockázata különbözhet. Mivel nagyobb családlétszámmal kisebb válási kockázat jár, ez közömbösítheti a magasabb paritású gyermek megszületésének kisebb esélyét. Ráadásul lehetséges, hogy a gyermekvállalás kisebb valószínűsége azon párok esetében, ahol csak az egyik partnernek van gyermeke, olyan kapcsolati problémáknak tulajdonítható, amelyek abból erednek, hogy az egyik fél korábbi szülői tapasztalat nélkül vált nevelőszülővé. A szerzők feltételezik, hogy ha kiküszöbölik a válási hajlam potenciális negatív hatását, még erősebbnek találják a közös gyermek hiányának a termékenységet serkenő hatását.

Elemzésükben a szerzők országoként és nemeként külön termékenységi és külön válási modellt szerkesztettek, amelyben a párokat a következőképpen különböztették meg: (a) közös gyermek nélkül; (b) csak a nőnek van(nak) gyermeke(i); (c) csak a férfinak van(nak) gyermeke(i); (d) a párnak van egy közös és egy vagy több nem közös gyermeke; (e) a párnak két vagy több közös és egy vagy több nem közös gyermeke van. A modellek segítségével megkapták a korábbi kapcsolatból származó gyermeket nevelő, különböző típusú családok szülési és válási kockázata közötti különbségek becsült értékeit, a heterogenitás figyelembevételével és anélkül.

Az eredmény megerősítette az első és a második szülés kivételes értékére vonatkozó korábbi kutatások állításait, mivel nagyobb szülési esélyt mutatott ki az olyan párok esetében, akiknek legfeljebb egy közös gyermekük volt, mint azokéban, akiknek összesen ugyanannyi, ám csak közös gyermekük volt. Ugyanakkor az első közös gyermek

értékét nem növelte az a tény, hogy egyszersmind az egyik partner első gyermekéről van szó. Kiderült, hogy a második vagy magasabb paritásnál talált viszonylag magas szülési esély részben a nagyobb családok stabilabb párkapcsolatának tulajdonítható. Amikor ugyanis kiküszöbölték a válási kockázat rejtett különbségeit, a szülés viszonylagos esélye meredekebben csökkent a családnagyság emelkedésével (összhangban a több gyermek nevelésének nagyobb költségével).

Daróczy Etelka

GOLDSCHIEDER, F. – SHARON S.: Creating Stepfamilies: Integrating Children Into the Study of Union Formation. (Mostohacsaládok keletkezése: a gyermekek bevonása a párkapcsolatok¹ kialakulásának tanulmányozásába.) *Journal of Marriage and Family*, 68. May 2006. 275–291. p.

Az utóbbi évtizedekben a fejlett országokban alapvetően megváltozott a termékenységi és párkapcsolati magatartás: egyre gyakoribbak a házasságon kívüli születések, ugyanakkor a párkapcsolatok stabilitása csökken. E folyamatok nyomán a párkapcsolati piac (partner market) is jelentősen átalakult: a felnőttek jelentős részének már van gyermeke, amikor újra párt keres, tehát az új kapcsolat teremtésekor mostohacsalád keletkezik. Napjainkban az Egyesült Államokban az újránházasodott párok felének, az élettársi kapcsolatra lépők 40%-ának már van korábbi gyermeke.

A kutatások régebben elsősorban a nőkre, a velük együtt élő gyermekekre és a házasságra fókuszáltak, és többnyire azzal az eredménnyel zárultak, hogy a gyermekek jelenléte és időnként a száma is – életkoruktól függő mértékben – csökkent a nők (újra)házasodási esélyeit. A férfiak esetében a korábban házások nagyobb valószínűséggel lépnek új párkapcsolatra, továbbá az egyedülálló apák sokkal hamarabb teszik ezt, mint a gyermektelen férfiak.

A szerzők ebben a tanulmányban azt vizsgálják, hogy a gyermekek milyen szerepet játszanak a mostohacsaládok létrejöttében. A korábbi kutatásokat kiterjesztve nemcsak a kérdezzel együtt, illetve külön háztartásban élő gyermekeket veszik figyelembe, hanem a partner gyermekeit is (bár ott nem tesznek különbséget a vele élő és a külön élő gyermekek között), továbbá vizsgálják a házasságokat és az élettársi kapcsolatokat, külön-külön a két nem esetén.

Az adatok az Országos család- és háztartásvizsgálat (National Survey of Families and Households) első (1987–1988) és második (1992–1994) hullámából származnak, olyan 954 férfi és 1640 női válaszadótól, akik 1987/88-ban nem éltek együtt partnerrel, életkoruk az első interjú idején 19 és 54 év között volt. A vizsgálat során a kérdezett és partnere 18 év alatti gyermekeit vették figyelembe. Az elemzésbe bevonták a gyermek-kori családszerkezetet és a társadalmi-gazdasági státusz néhány mutatóját (jövedelem, foglalkoztatottság, képzettség) is. Elemzéseik során multinomiális logisztikus regressziót alkalmaztak, amely révén egyidejűleg becsülhető többféle kimenet esélye ahhoz a változathoz viszonyítva, hogy az interjúalany partner nélkül marad. A lehetséges kime-

¹ Itt és a továbbiakban párkapcsolaton együttélésen alapuló párkapcsolatot értünk, vagyis házasságot vagy élettársi kapcsolatot.

neteket a párkapcsolat típusa (házasság vagy élettársi kapcsolat) és a partner gyermekei (van gyermeke vagy nincs) szerint különböztették meg.

A szerzők legfontosabb hipotézise az volt, hogy a megkérdezettel egy háztartásban élő gyermekek negatív hatással vannak az új párkapcsolat kialakítására, ezt azonban nem sikerült egyértelműen igazolni.

A férfiakat illetően éppen fordított az összefüggés: az együtt élő gyermekek növelik az új párkapcsolat létrejöttének esélyét, bár a hatás csak a gyermekes nőkkel kötött házasság esetében szignifikáns. Ha az apának csak különélő gyermeke van, szintén nagyobb az esélye csaknem mindenféle típusú új párkapcsolatra, különösen pedig olyanra, amelyben a partnernek is vannak gyermekei. A férfiakra vonatkozó hipotézissel egyedül az az eredmény áll összhangban, amely szerint a gyermekükkel együtt élő apák esetében csökken annak valószínűsége, hogy gyermektelen nővel kötnek házasságot.

A társadalmi-gazdasági státusra vonatkozó eredmények eléggé vegyesek. A foglalkoztatottság – más kapcsolattípushoz viszonyítva – növeli a férfiak esélyét arra, hogy már gyermekes nővel lépjenek párkapcsolatra, de a jövedelem tekintetében nincs különbség az egyes kapcsolattípusok között. A magasabb képzettség és a munkanélküliség csökkenti a pártalálási esélyeket.

A saját családi tapasztalatok hatása ennél sokkal konzisztensebb. A valaha mostohaapával élt férfiak közül kétszer annyian lépnek élettársi kapcsolatra már gyermekes nővel, mint ahányan kapcsolaton kívül maradnak.

A nőkre vonatkozó eredmények jobban alátámasztják a szerzők hipotézisét: nemcsak a külön élő gyermek csökkenti a gyermektelen partnerrel kialakított kapcsolat esélyét, hanem általában a gyermek léte is. A férfiakkal ellentétben náluk azt figyelhetjük meg, hogy az együtt lakó gyermekek nem befolyásolják a házasság valószínűségét – egyetlen kivétellel, ez pedig a gyermektelen férfivel kötött házasság, amelynek esélyét csökkentik.

A magasabb keresetű nők inkább lépnek házasságra gyermektelen partnerrel, mint hogy egyedül maradjanak; a magasabb jövedelem azonban nem csökkenti a nők esélyét arra, hogy mostohaanyává váljanak, bár itt a hatás nem szignifikáns. A nemek szerinti legnagyobb különbség e tekintetben az, hogy a nőket a képzettségük a legkevésbé sem tartja vissza attól, hogy mostohacsaládot alapítsanak.

A mostohacsaládban való nevelkedés a nők esetében nincs hatással a kapcsolat típusára, a férfiakéhoz hasonlóan az ő esetükben is megfigyelhető azonban, hogy gyakrabban fordul elő az olyan együttélés, amely még a második interjú időpontja előtt felbomlott. A férfaitól eltérően sem a gyermekkorban megtapasztalt családbomlás, sem pedig a saját család felbomlása nem befolyásolja a nőket abban, hogy gyermekes párkapcsolatra lépjenek.

Ezekből az eredményekből két új kérdés következik: a negatív szelektivitás hiánya a férfiak esetében és az együtt élő gyermekek általános negatív hatásának hiánya a nők esetében. A férfiakat illetően a szerzők véleménye az, hogy a negatív társadalmi-gazdasági szelektivitást gyengítheti, hogy az ilyen együttélési formák egyre elterjedtebbé válnak és talán kevesebb ellenérzést szülnek. Az Egyesült Államokban drámai változást jelentett az élettársi kapcsolatok és a válások számának gyorsuló növekedése, de a nők jövedelme mint a párkapcsolatot elősegítő tényező is új jelenség.

A változások magyarázatul szolgálhatnak arra, hogy ma miért olyan gyengén és kevés nő esetében befolyásolja a párkapcsolati esélyeket a velük élő gyermekek. Való-

színű azonban, hogy az 1960–70-es évekből származó és a mai eredmények különbségeihez a párkapcsolatok típusainak szétválasztása is hozzájárult. Ismeretes olyan korábbi kutatás, amely szerint a gyermekek negatív hatása elsősorban a házasságkötésben és nem az élettársi kapcsolatok létesítésében mutatkozott, a szerzők eredményei pedig – ahogy korábban láttuk – még a házasságokat tekintve is lényeges differenciákat jeleznek.

Fontos megjegyeznünk, hogy a kapcsolatba kölcsönösen hozott gyermekekre vonatkozó információk nem teljesek a két kérdés között keletkezett és felbontott párkapcsolatok esetében. Az adatok hiányosságai ellenére azonban az eredmények arra utalnak, hogy a gyermekek léte alapvetően befolyásolja a párkapcsolatok kialakítására vonatkozó döntéseket, és ez a hatás függ attól, hogy a kérdezettek együtt élnek-e a gyermekekkel vagy sem. A hatások pontosabb tisztázása érdekében további kutatásokra van szükség.

Földházi Erzsébet

UUNK, W.: The Economic Consequences of Divorce for Women in the European Union: The Impact of Welfare State Arrangements. (A válás gazdasági következményei a nők esetében az Európai Unióban: a jóléti állam szerepe.) *European Journal of Population*, 20. 2004/3. 251–285. p.

A növekvő válási arányszámok és a jóléti függőséggel kapcsolatos fokozódó aggodalmak felvetik azt a kérdést, hogy vajon a jóléti államok sajátos intézményei módosítják-e a válás negatív gazdasági következményeit. A tanulmány 14 európai uniós tagállamra kiterjedve, az Európai Közösség háztartáspanel-vizsgálatának (European Community Household Panel Survey, ECHP) 1994–2000 közötti longitudinális adatbázisát felhasználva, 18 és 65 év közötti nőkre vonatkoztatva végez összehasonlító vizsgálatot.

A szerző foglalkozik azzal, hogy milyen mértékben különböznek a válás gazdasági következményei az Európai Unió egyes országaiban élő nők esetében, ezek a különbségek mennyiben tulajdoníthatók az egyes országok eltérő jóléti rendszerének, és végül hogy a jóléti rendszerek hatása – ha egyáltalán van ilyen – függ-e az elvált nők demográfiai összetételétől.

A gazdasági következmények kimutatása érdekében a házastársak szétköltözését megelőző és azt követő év mediánjövedelmét hasonlította össze, a háztartás mérete és szükségletei szerint korrigált jövedelemmel számolva. A jóléti rendszerek hatását kétféleképpen közelítette meg: az egyik szerint maga a jóléti állam sajátos berendezkedése befolyásolja a válás gazdasági következményeit, a másik szerint viszont az egyes országok konkrét intézményei, illetve azok működése. Az első koncepciót követve Esping-Andersen jól ismert tipológiáját alkalmazta, amely a jóléti államokat liberális, konzervatív, szociáldemokrata és latin vagy déli típusba sorolja. A másik feltevés teszteléséhez két olyan intézményt választott ki, amely hatással lehet a vizsgált jelenségre: a jóléti juttatásokat, amelyek a jövedelem alakulását közvetlenül befolyásolják, illetve a gyermekellátást szolgáló intézményeket, amelyek kiterjedtsége a munkavállalásra lehetnek hatással. Az egyes országok elvált női népességének összetétel szerinti összehasonlítását az életkor, a gyermekek száma, az iskolai végzettség és a foglalkoztatás alapján végezte el.

A szerző kimutatta, hogy a legtöbb nőt gazdaságilag hátrányosan érinti a válás, országonként azonban eltérő mértékben. A mediánjövedelem átlagos csökkenése 24%-os volt, a legkisebb a dél-európai országokban (Görögország, Olaszország, Spanyolország és Portugália) és a skandináv országokban (Dánia és Finnország), a legnagyobb Ausztriában, Franciaországban, Luxemburgban és az Egyesült Királyságban. A visszaesés mértéke azonban függ a válást megelőző jövedelem szintjétől is: a többváltozós regresszióelemzés kimutatta, hogy adott válás előtti jövedelemszint esetén a csökkenés a dél-európai országokban nem a legmérsékeltebb, hanem a legerősebb volt.

A kutatás másik fontos eredménye annak igazolása volt, hogy egy adott ország jóléti intézményei szignifikáns hatást gyakorolnak a válás gazdasági következményeire. Ha adottnak tekintjük az azt megelőző jövedelmi szintet, az elvált nők a szociáldemokrata típusú jóléti államokban veszítenek legkevesebbet és a déli típusú jóléti államokban a legtöbbet. A konzervatív és a liberális országok közbülső helyet foglalnak el. Ezek a különbségek összhangban vannak a jóléti államoknak a nők jövedelmi helyzetét befolyásoló, típusonként eltérő gyakorlatával, különösen az állami intervenció területén betöltött szerepével, a jóléti ellátások kiterjedtségével, a társadalmi egyenlőtlenség elfogadott szintjével és a női munkavállalás állami ösztönzésével.

A szerző a jóléti intézmények elkülönült elemzését is szükségesnek tartotta. Eszerint inkább a specifikusabb jóléti ellátásokra vezethetők vissza a jóléti berendezkedések hatásaiban megfigyelhető különbségek, nevezetesen a jóléti juttatásokra és a gyermekellátást biztosító közintézményekre. Ez azt jelenti, hogy a válás gazdasági következményeit jobban megérthetjük, ha az ehhez a területhez kapcsolódó intézményi berendezkedésből indulunk ki, és nem a jóléti államok általános osztályozását alkalmazzuk, mint például az Esping-Andersen-féle tipológia. A szerző által vizsgált intézmények közül a jóléti ellátások hatása erősebb, mint a gyermekintézményekkel való ellátottságé, amit azzal magyaráz, hogy az előbbiek a válást követően azonnal enyhíthetik az anyagi hátrányokat, míg a munkavállalással kapcsolatos intézmények befolyása hosszú távon érvényesül.

Az életkor, a gyermekek száma, az iskolázottság és a munkapiaci pozíció szerepet játszik a váláskor bekövetkező jövedelemváltozásokban, de az érintettek összetételének heterogenitása alig módosítja a jóléti juttatásoknak és a gyermekintézményeknek a válás gazdasági következményeire gyakorolt hatását.

A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a kapott eredményeket kellő óvatossággal kell kezelnünk az összehasonlításban részt vevő országok viszonylag csekély száma, a kiválasztott intézmények szűk és speciális köre (a gyermekellátást biztosító intézményeknek csak a gyermekes elváltak esetében van jelentősége) és végül a jövedelem mérésének esetleges pontatlanságai miatt.

A jövőbeli kutatások egyik fontos megoldásra váró kérdése, hogy milyen az oksági viszony az intézményi berendezkedés és a válás gazdasági következményei között. A szerző azt feltételezte, hogy az intézmények indukálják a gazdasági következményeket. Nem vethető el azonban az a megközelítés sem, hogy a jóléti ellátás éppen azért bőkezű, mert a nőket gazdaságilag hátrányos helyzetbe hozza a válás. A probléma összehasonlító kutatásához nagy és időben kiterjedt longitudinális adatokat tartalmazó adatbázisra lenne szükség, hogy az intézményi berendezkedés komplex hatásai teljes körűen vizsgálhatók legyenek.

Földházi Erzsébet

LIEFBROER, A.C.: The Impact of Perceived Costs and Rewards of Childbearing on Entry into Parenthood: Evidence from a Panel Study. (Az érzékelt költségek és hasznok hatása az első gyermek vállalására. Egy panelvizsgálat eredményei.) *European Journal of Population*, 21. 2005/4. 367–391. p.

A szerző empirikus módon vizsgálja a demográfia egy klasszikus kérdését: befolyásolják-e, és ha igen, akkor milyen módon a potenciális szülők szubjektív vélekedései a gyermekvállalási kedvet. Ilyen típusú kutatás csak panel jellegű (vagyis követéses) adatbázisokon lehetséges, hiszen visszamenőleg szubjektív adatokat nem lehet gyűjteni. A szerző által használt adatbázis a holland PSIN panelvizsgálat, amely 1987 és 2000 között próbálta követni csaknem 2000 holland fiatal férfi és nő életét. Ezalatt az 1204 gyermektelen és a vizsgálatból ki nem esett fiatalból 488-nak született meg az első gyermeke.

A szerző azt vizsgálja, hogy az első gyermek vállalásának esélye hogyan függ össze a válaszadóknak a gyermekhez köthető költségekről és előnyökről alkotott korábbi nézeteivel. A cikk először is arra tesz kísérletet, hogy az előző évtizedek nagy kapcsolódó demográfiai elméleteit (Becker: a gyermekvállalás gazdasági elmélete; Easterlin: gazdasági aspirációk elmélete; Friedman: a gyermek értékének elmélete; Van de Kaa – Lesthaeghe: a második demográfiai átmenet elmélete) lefordítsa az empirikus kutatások nyelvére. Ezért azt vizsgálja, hogy ezen elméletek alapján miféle szubjektív vélekedések milyen hatásait feltételezhetjük.

Például a beckeri elmélet azt hangsúlyozza, hogy a nők növekvő iskolai végzettsége (felhalmozott szellemi tőkéje) ellenérdekelté teszi őket a gyermekvállalásban, hiszen ekkor ez a felhalmozott tőke elveszik. Liefbroer ezt a feltételezett tőkevesztést leképező szubjektív érzést azzal az állítással méri, hogy egy gyermek vállalása – a válaszadó szerint – hogyan módosítaná azt a figyelmet, amelyet a tanulmányaira vagy a karrierjére tudna fordítani. A kapott válaszhoz (rontaná, javítaná stb.) aztán a szerint rendel súlyt, hogy a válaszadó mennyire tartja fontos dolognak a tanulást és a karriert. Tehát például az a személy, aki egyfelől úgy gondolja, hogy egy gyerek nagyon rontaná a karrierlehetőségeit, ugyanakkor általában igen nagy jelentőséget tulajdonít a karriernek, az erőteljes negatív értéket kap egy vélekedési skálán.

Ilyen és ehhez hasonló eljárással vezet le a négy elméletből öt szubjektív vélekedési skálát: karrierlehetőségek, vásárlóerő, biztonságérzés, a partnerrel való viszony, individuális autonómia. A válaszadók a biztonságérzés és a partnerrel való kapcsolat esetén inkább pozitív, a másik három tekintetben inkább negatív hatást tulajdonítottak a gyermeknek. Némek szerint vizsgálva a legjelentősebb különbség a karrierlehetőségekre gyakorolt hatás terén volt megfigyelhető: a nők erősebb negatív hatást feltételeztek.

A cikkben azután ezeknek a szubjektív vélekedési skáláknak (mint magyarázó változóknak) a későbbi gyermekvállalásra gyakorolt hatását vizsgálja a szerző. A szubjektív változók valódi, „tisztított” hatása többváltozós regressziós elemzési módszer segítségével tárható fel, amely képes egyéb változók befolyását (pl. hogy elváltak-e a szülők, van-e állása a válaszadónak, vallásos családból származik-e stb.) kontroll alatt tartani. A szerző a többváltozós regressziós modelleket párhuzamosan építette fel a férfiakra és a nőkre. Mivel a szubjektív vélekedések és az objektív adatok jó része az első megkeresés idejéből származott, kalkulált a kereszthatásokkal is, ezzel ellensúlyozva azt a körül-

ményt, hogy az adatgyűjtés és a gyermekvállalás idejének távolodásával párhuzamosan nő a változások bekövetkezésének esélye.

Az objektív változók hatásai megfeleltek a várakozásoknak: igazán erős befolyása – nemtől függetlenül – a partnerkapcsolati helyzetnek volt, nevezetesen minél stabilabbnak mutatkozott ez, annál nagyobb esélye volt a szülővé válásnak. A nők esetén még relatíve erős gátló hatása volt a magas iskolai végzettségnek és a szülők válásának.

A szubjektív költség–haszon változók hatása általában gyengébbnek bizonyult, mint az objektív tényezőké. Több esetben jellemző volt az is – mint ahogy a kereszthatások modellbe vonásakor kiderült –, hogy a változó ereje annál inkább gyengült, minél több idő telt el az adatok felvétele után. Ez egyébként azért sem meglepő, mert az idő múlásával az objektív körülmények is megváltozhatnak.

A nők esetén a kereszthatások bevonása után a karrier, a biztonságérzés és az individuális autonómia mutatott szignifikáns hatást az első gyermek vállalására. E tényezők ereje azonban az idő múlásával gyengült. Így például minél több idő telt el a kérdéses után, annál kevésbé befolyásolta a gyermekvállalás esélyét az, hogy az első kérdéseskor hogyan is vélekedett – milyen értéket kapott a vélekedési skálán – a válaszadó nő. A hatás iránya minden esetben megfelelt a várakozásoknak, vagyis a vélekedési skálák negatív értékei – ha hatottak – csökkentették, a pozitív értékei pedig – ha hatottak – növelték a szülővé válás valószínűségét. A fenti példánál maradva: azok a nők, akik szerint a gyermekvállalás negatív hatással lenne a karrierjükre (miközben általában fontosnak tartják a karriert), a kérdéses utáni első években valóban kevesebb eséllyel váltak anyává, mint a nem így vélekedő társaik – minden egyéb háttértényező kiszűrése után is.

A férfiak esetén a biztonságérzés és a vásárlóerő már a kereszthatások bevonása nélkül is összefüggést mutatott a szülővé válással, a karrierlehetőségekről és a partnerrel való viszonyról pedig a kereszthatásokat is számításba véve igazolódott ugyanez. A hatások iránya itt is megfelelt a várakozásoknak.

Összességében tehát – legalább valamelyik nem esetén és valamilyen módon – a gyermekvállalás különféle költségeinek és hasznainak a becslésén alapuló mind az öt vélekedési skála összefüggést mutatott a szülővé válás későbbi esélyével. Ezek a hatások azonban nem általánosak és átütő erejűek, tehát sokszor csupán korlátozottan érvényesek, például csak az egyik nem, korcsoport esetén, vagy hatásuk az idő múlásával együtt gyengül. Ez alapján úgy tűnik, hogy egyfelől a különféle, a gyermekvállalást, illetve annak halasztását, törlését magyarázó elméleteknek van empirikusan igazolható alapjuk, másfelől azonban a megfelelő magyarázóerő érdekében hasznosnak tűnik ezek együttes, egymást kiegészítő, társadalmi csoportok szerinti empirikus alkalmazása.

Kapitány Balázs

KOHLER, H-P. – BEHRMAN, J.R. – SKYTTHE, A.: Partner + Children = Happiness? The Effects of Partnerships and Fertility in Well-Being. (Társ + gyermek = boldogság? A párkapcsolatok és a termékenység hatása a jólétre.) *Population and Development Review*, 31. 2005/3. 407–445. p.

A demográfiai szakirodalomban csak elvétve található a párkapcsolatok és a termékenység egyéni, szubjektív vetületét taglaló írás. Ilyen a három szerző által jegyzett

tanulmány, amely ennek a szubjektív jóléthez és a boldogságérzéshez való hozzájárulását vizsgálja alacsony termékenységi környezetben.

A gyermekvállalás és a párkapcsolat létesítésének mozgatórugóját a döntés gazdasági és racionális elméletei az egyéni haszonban vélik megtalálni. Eszerint a mérlegelésnek az a tárgya, hogy mit nyújt a születendő gyermek vagy a kiválasztandó társ a ráfordított jövedelemért és időért. Ezen befektetések hasznossága a jólét szubjektív érzésének és a boldogságnak az empirikus mérésével tárható fel. A címben felállított egyenlet érvényes, ha az egyénnek nincs szisztematikusan hamis elképzelése a párkapcsolatokról és gyermekekről, valamint ha a párkapcsolatot és a termékenységet illetően tudatos és információkra alapozott döntéseket képes hozni.

A pszichológusok jelentős része szerint a jólétet, a boldogságot az egyén genetikai állománya, személyisége határozza meg, és ez az élet folyamán igen nagy stabilitást mutat. Ezért a párkapcsolat létesítése, felbontása vagy a gyermek vállalása csak időleges változást indukálhat.

A tanulmány szerzői a boldogság demográfiai vetületét Dániában élő egypetűjű ikrek bevonásával vizsgálták; esetükben a genetikai hajlamnak tulajdonítható preferenciák és képességek, a családi és társadalmi-fizikai környezet azonos.

Az elmúlt évtizedekben az idevágó kutatások egy részét arra alapozták, hogy a gyermekvállalás és a házasság az egyén jólétéhez járul hozzá. A fejlett társadalmakat tekintve a gyermekvállalás okaként három tényezőt említene: biológiai hajlam, társadalmi nyomás és racionális döntés. A kutatások másik része a kialakult preferenciák és a gyermekek utáni vágy közötti összefüggéseket tanulmányozta. A kutatók egyaránt leírták a két túlélő gyermek iránti vágyat és a nők heterogén preferenciáit. A házasságkötés, a tartós párkapcsolat fejlődésméleti magyarázatát is a reprodukcióban keresték; a termékenységi magatartás motivációiban azonban jelentős különbségeket mutattak ki férfiak és nők között, amit a két nem eltérő szaporodásbiológiájával magyaráztak.

Ritkaságnak számítanak azok a munkák, amelyek a párkapcsolatok, a gyermekvállalás és a boldogság szubjektív érzéséről értekeznek. Ezek egyike a gyermeket nevelő felnőttek alacsonyabb boldogságszintjéről számol be a gyermeket nem nevelő csoportokéhoz képest, ami az átlagosnál magasabb szorongásszinttel és depresszióval is társul. Egy másik tanulmány mind hátrányokról, mind előnyökről beszámol. Eszerint a nem házasságban élő szülők körében a gyermektelen kortársaikhoz viszonyítva gyakrabban fordul elő a depresszió, a házasságban élő anyákról pedig azt írja le, hogy bár házassági konfliktusokat szenvednek el, de a depresszió kevésbé veszélyezteti őket. Az is kiderült, hogy a gyermekvállalás negatív hatással van a házasság boldogságszintjére. Ez a következmény a gyermek tinédzserkoráig fennáll, majd amikor elhagyja a szülői házat, visszaáll az eredeti állapot.

Pszichológiai tanulmányok a gyermekvállalásról mint a boldogság „mély forrása”-ról írnak.

Az 1954-ben a világon elsőként létrehozott dániai ikerregiszter adatai alapján az 1931 és 1982 között született férfi- és női ikrek körében végzett felmérésben közel 35 000 értékelhető kérdőív adatai a szubjektív boldogságérzés meglétére vagy annak hiányára is vonatkoztak. A megkérdezett ikrek körében – Dánia és más északi országok lakóihoz hasonlóan – a szubjektív jólétérzés magas. Ennek korrelációja az egypetűjű ikerpárok tagjainál kétszerese a kétpetűjűekének, ami a genetikai meghatározottságot igazolja, míg a család és egyéb szocializációs tényezők szerepe – a felmérés eredményei szerint – elhanyagolható.

A termékeny korban lévő 25–45 év közötti ikrek 54–60 százalékának volt legalább egy saját gyermeke; a nőknek átlagosan 1,17, míg a férfiaknak 1,05. Az idősebb, 50–70 éves korosztály 86–89 százalékának volt átlagosan közel 2 saját gyermeke.

A viselkedésgenetikai elemzések a 25–45 éves, magas szubjektív boldogságérzetről beszámoló férfiak több partnerkapcsolatáról és nagyobb gyermekszámáról számolnak be; a hasonló korú „boldog személyiségű” nőkre inkább a partnerkapcsolatok állandósága és szintén a magasabb gyermekszám jellemző.

Az egyiptéji ikrek – azonos genetikai állományuk, a szülők és a társadalmi-gazdasági háttér azonossága folytán – alkalmasak azokra az elemzésekre, amelyek a szubjektív jólét, valamint a párkapcsolat és a gyermekvállalás kapcsolatát vizsgálják. A különbségek magyarázó tényezőiként esetükben közvetlenül a párkapcsolatokat és a gyermekvállalást használhatták.

A partnerkapcsolatok és a szubjektív jólét változójával szerkesztett regressziós egyenlet eredményei szerint a 25–45 éves nők boldogságára a legalább egy partnerkapcsolat pozitív hatással van, további párkapcsolatok azonban nem növelik a szubjektív jólétérzést. Hasonló összefüggést mutattak ki a férfiak esetében is. Az új partnerkapcsolat létesítésének és a régi felbontásának negatív következménye nem igazolódott. A kérdés idején fennálló partnerkapcsolat tehát mindkét nem tagjai, de főként a férfiak a jólétérzésére kedvezően hat.

Az 50–70 évesek szubjektív jólétéhez nem járult szignifikánsan hozzá, hogy volt-e már legalább egy partnerkapcsolatuk. A további párkapcsolatok befolyása a nők esetében negatív, ugyanez a férfiakra nézve nem bizonyult szignifikánsnak. A kérdés idején fennálló párkapcsolat – akár csak a fiatalabb életkorokban – pozitívan befolyásolta a szubjektív jólétet.

A párkapcsolatokhoz viszonyítva a gyermekek száma kevésbé befolyásolja a boldogságot. Az elsőszülött gyermek – nemétől függetlenül – jelentősen növeli a nők szubjektív boldogságérzetét, a továbbiak azonban csökkentik, olyannyira, hogy a harmadik gyermek negatív hatása az első gyermek boldogsághozadékát már teljesen kioltja. A férfiak esetében az első gyermek nemének jelentős szerepe van: ha fiú, akkor lényegesen nagyobb többlettel jár, mint ha lány lenne. Az elsőszülött fiúk a házasság stabilitásához is hozzájárulnak, további gyermekek vállalását azonban nem segítik. Nagyobb valószínűséggel bomlanak fel azok a házasságok, amelyekben az elsőszülött lány. A férfiaknál az első követő gyermek születése nem jár együtt a boldogság csökkenésével.

A párkapcsolatot is bevonva az elemzésbe: a gyermek(ek) generálta boldogság a nők esetében ettől független, a férfiaké viszont nem. A nők tehát azért létesítenek párkapcsolatot, hogy gyermekeik szülessenek és ez által növeljék boldogságérzetüket; a férfiak viszont azért vállalnak gyermeket, hogy megesősítsék, stabilá tegyék a párkapcsolatukat, ezzel növelve boldogságukat.

A férfiak szubjektív jólétérzetét a mostohagyermek léte csökkenti, hasonló összefüggést a nők nézve nem mutattak ki. A korai – 21 éves korban vagy azt megelőzően történő – gyermekvállalás a nők boldogságérzetét hosszú távon jelentősen csökkentette, a férfiakét viszont nem.

Összefoglalva: pszichológiai tanulmányok azt hangsúlyozzák, hogy a jövedelem, az iskolázottság, a foglalkozás kevésbé befolyásolja a boldogságérzetet, viszont kidomborítják néhány adottság döntő hatását, így a stabil személyiségjellemzőket, a genetikai diszpozíciókat, valamint a családi és a gyermekkori háttérét. A vizsgálat az adottságok dominanciájával szemben a párkapcsolat és a gyermekvállalás jelentős szerepét mutatta

ki. A megkérdezés idején párkapcsolatban élők életkortól és nemtől függetlenül boldogabbnak vallották magukat; a párkapcsolatban élő férfiak boldogságérzete magasabb volt, mint a nőké. A partnerkapcsolatok számának és az előző párkapcsolatok felbomlásának csekély volt befolyása, csupán a több párkapcsolaton túl lévő 50–70 éves korú nők számoltak be némiképp alacsonyabb boldogságérzetről. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a különválások folytán kisebb valószínűséggel éltek párkapcsolatban az adatfelvétel idején. Az elsőszülött gyermek jelentős boldogságfaktornak bizonyult a 25–45 éves nők körében, és a férfiak esetében is akkor, ha a párkapcsolatot nem vették figyelembe. A várankozásokkal ellentétben az 50–70 éves korú nőknél és férfiaknál nem volt kimutatható, hogy a gyermekek boldogabbak lennének. A megfigyelhetetlen adottságok döntően befolyásolják a párkapcsolat és a termékenység hatását a boldogságra.

Az eredmények tanúsága szerint nagy az első gyermek kiváltotta boldogságérzés, feltételezhető tehát, hogy a napjainkban tapasztalható alacsony termékenység nem a tudatosan gyermektelenség mellett döntők magas arányával magyarázható, hanem azaz, hogy az elsőt szinte minden áron vállaló nők a második vagy többedik gyermekről már lemondanak.

A kutatás – dacára a demográfiában nem szokványos 25–45 és 50–70 éves korcsoportok alkalmazásának – jelentős, módszertanát és a termékenység, illetve a párkapcsolatok egyéni motivációs hátterének feltárását tekintve specifikus, hiánypótló, újszerű kezdeményezés.

Kovács László

SOBOTKA. S.: Is Lowest-Low Fertility in Europe Explained by the Postponement of Childbearing? (Megmagyarázza-e az igen alacsony termékenységet a gyermekvállalás halasztása?) *Population and Development Review*, 30. 2004/2. 195–220. p.

Az 1970–80-as években, amikor Európában a termékenység az egyszerű reprodukciós szint alá csökkent, a helyzetet az alacsony (low) jelzővel minősítették. A termékenység azonban előre nem várt módon tovább süllyedt, ami minőségileg új állapot. Kohler, Billari és Ortega (2002) alkalmazta először erre a népesedési szituációra az „igen alacsony” (lowest-low) kifejezést, az 1,3 alatti teljes termékenységi arányt (TFR) mutató országokra értve.

A tanulmány 26 európai ország adatai alapján vizsgálja a TFR alakulását, illetve a gyermekvállalási életkor emelkedésének az ebben játszott szerepét. Mindenekelőtt megállapítható, hogy Európa népességének több mint a fele olyan országokban él, amelyekben a TFR 1,3, illetve az alatti értéket mutat, vagyis a termékenység szintje igen alacsony. A jelenséget számos demográfus a gyermekvállalás halasztására vezeti vissza (Bongaarts, Lutz, O'Neill), és arra a következtetésre jut, hogy a befejezett termékenység szintje végül mintegy 0,3-del lesz magasabb, mint a jelenlegi TFR, vagyis hosszú távon nem kell számolni a „lowest low” termékenységgel. A tanulmány a tempóhatást (Bongaartst-Feeney módszerével) kiküszöbölve arra keresi a választ, hogy az igen alacsony termékenységi szint valóban csak a gyermekvállalási életkor folyamatos kitolódására vezethető-e vissza?

A szerző megállapítása szerint a jelenlegi 1,40-os átlagos európai termékenységi szint a halasztás hatásának megszűnésével 1,63-ra emelkedik, vagyis a gyermekvállalási életkor kitolódása aktuálisan 0,23-es termékenységcsökkenéssel jár. Ez az érték (1,63) azonban még mindig lényegesen az egyszerű reprodukciós szint alatt marad, vagyis Európa demográfiai jövőjét illetően nem lehetünk túl optimisták. A halasztást követő pótlás után is fennmaradnak a regionális különbségek. A legkedvezőbb helyzetben van és lesz Észak-Európa, ahol a jelenlegi 1,70-es TFR várhatóan 1,94-re fog nőni, erősen megközelítve az egyszerű reprodukcióhoz szükséges szintet. A volt szocialista országokat felölelő közép-európai régió 1,41-es átlagos termékegysége várhatóan eléri az 1,75-öt, ami számottevő emelkedés ugyan, de még mindig jóval elmarad az az érintett országokban 1960-ban született kohorszok befejezett termékenységtől (2,12). A legalacsonyabb termékenység (1,59) valószínűleg Dél-Európában alakul ki, vagyis abban a régióban, ahol az a napjainkban is a legkisebb (1,23). Annak a jelenségnek tehát, hogy a gyermekvállalás későbbi életkorra tolódik, része van a ma ismert alacsony TFR-mutatóknak, de a termékenység e hatás megszűnésével sem fog a kívánatos szintre emelkedni, a regionális különbségek pedig perspektivikusan is fennmaradnak.

Pongrácz Tiborné

SURKYN, J. – LESTHAEGHE, R.: Wertorientierungen und die „second demographic transition” in Nord-, West und Südeuropa: Eine aktuelle Bestandsaufnahme. (Értéorientáció és a második demográfiai átmenet Észak-, Nyugat- és Dél-Európában: aktuális állapotfelmérés.) *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, 29. 2004/1. 63–98. p.

A tanulmány az európai értékvizsgálat eredményeire támaszkodva az értékorientáció és a családformációval kapcsolatos tervek és döntések közötti összefüggést elemzi. Önmagában már az összefüggés léte is fontos eleme a második demográfiai átmenet elméletének.

A vizsgálatba bevont országokat a szerzők három kategóriába sorolták. Az egyik pólust azok a skandináv államok képezik, amelyekben a második demográfiai átmenet a legkorábban kezdődött meg, amelyek tehát a változások úttörőinek tekinthetők. Ezeket Dánia és Svédország reprezentálja. A másik pólust olyan dél-európai országok alkotják, melyek a demográfiai átmenet folyamatához később csatlakoztak. Közülük Portugália és Spanyolország kerül szóba. Végül az összehasonlítás érdekében, mintegy kontrollcsoportként került be az elemzésbe három, klasszikusnak nevezhető nyugat-európai ország, Belgium, Franciaország és Németország.

Az európai értékvizsgálat országonkénti viszonylag alacsony mintaelemszáma (1000 fő) miatt a különböző családi helyzeteket, életformákat nyolc kategóriába sűrítették:

- olyan személyek, akik partner vagy házastárs nélkül, a szülőkkel közös háztartásban élnek;
- azon egyedülállók, akik önállóan élnek, soha nem voltak házasok, aktuálisan sem élnek partnerkapcsolatban;
- élettársi kapcsolatban élő, gyermektelen személyek;
- élettársi kapcsolatban élő, gyermekes személyek;

- házas, házastársukkal együtt élő, gyermektelen személyek;
- házas, házastárssal és gyermekkel együtt élő, korábban élettársi kapcsolatra nem lépett személyek;
- házas, házastárssal és gyermekkel együtt élő, a házasság előtt élettársi kapcsolatot (is) fenntartó személyek;
- korábban házas vagy élettársi kapcsolatot fenntartó, aktuálisan azonban partner, illetve házastárs nélkül élő, többségében gyermeket egyedül nevelő személyek.

Az értékek oldaláról az alábbi szempontok, tényezők kerültek be a vizsgálati rendszerbe:

- szekularizáció, a valláshoz való viszony a múltban és a jelenben;
- a posztmaterializmushoz, a zöldekhez és más balliberális pártokhoz való viszony, az intézményekkel, a hatalommal szembeni gyanakvás, tiltakozási, lázadási hajlam;
- az esélyegyenlőség kérdése, a kisebbségekkel szembeni tolerancia, világpolgárság;
- a polgári konvenciók elvetése, tolerancia a droghasználat, az eutanázia, az abortusz, az öngyilkosság kérdésében;
- az expresszív értékek előtérbe helyezése, individualizáció és önmegvalósítás. A függetlenség és a fantázia szempontjainak prioritása a gyermeknevelés, valamint a munkahely, munkakör kiválasztása során;
- a párkapcsolatok (házasság, gyermekvállalás) terén a társadalmi konvenciók jelentőségének lebecsülése, a kapcsolat minőségi szempontjainak (kommunikáció, szexuális kielégülés) hangsúlyozása és egyben tolerancia a házasságon kívüli szexuális kapcsolatokat illetően.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az értékorientáció mellett más faktoroknak is jelentős a befolyásoló szerepük. A kutatás során az alábbiakkal számoltak:

- a szülői házból hozott családi tapasztalatok, így a szülők válása, az új család kialakulása, az egyszülős családban való nevelkedés;
- az eltérő regionális történelem. Az élettársi kapcsolatok elfogadottsága és gyakorisága országoként, illetve kisebb régióként más és más történelmi múltat tekint vissza;
- gazdasági motivációk. A különböző életformák elfogadottsága mögött eltérő gazdasági célok és helyzetek húzódnak meg: a nők gazdasági függetlensége, jobb anyagi helyzete kedvezhet az együttélési életforma választásának, míg a bizonytalan anyagi státus a házasságkötés preferálásának;
- politikai, munkaerőpiaci, lakáspiaci keretfeltételek; a fiatalok könnyebb lakáshoz jutása, a részmunka és az ösztöndíj révén biztosított anyagi önállósága kedvez a szülői ház korábbi elhagyásának és ösztönözheti a fiatalok együttélését.

A nonkonformista magatartás jellemzésére kialakított előbbi hat értékkategória elemzését az értékvizsgálat 80 itemje segítségével végezték az egyes országok 18–45 éves korcsoportba tartozó lakosságára. A második változó a fenti nyolc háztartási profil, típus volt. Az országoként végrehajtott többváltozós klaszteranalízis eredményei alapján a következő megállapítások tehetők:

- a nonkonformista skála egyik végén a gyermektelen élettársi kapcsolatban élő személyek állnak. Erőteljesen szekularizáltak, a kisebbségekkel és a nem polgári morállal szemben toleránsak, expresszív értékeket vallanak a szocializációban és a hivatás-

ban, más szóval erőteljesen nonkonformistának nevezhetők. A skála második pólusán azok a házasságban élő gyermekes szülők helyezkednek el, akik korábban nem éltek élettársi kapcsolatban. Értéktrendjüket a nonkonformista jellemzők nem vagy csak alig befolyásolják. E két családtípus között helyezkednek el azok a gyermeket nevelő házasságban élő személyek, akik életük folyamán korábban már tartottak fenn élettársi kapcsolatot, és a kutatás szerint jóval inkább nonkonformistának bizonyulnak, mint a korábbi együttélési tapasztalatokkal nem rendelkező gyermekes házaspárok. Ez a tény arra mutat, hogy a házasság nélküli korábbi együttélés tapasztalatainak a nonkonformista magatartás kialakulását elősegítő és stabilizáló, hosszú távon érvényesülő hatása van. Az egyedülállók (single) életformája is igen határozott nonkonformista vonásokat mutat. Azok a tartós kapcsolat nélkül élő személyek, akik válás vagy a partnerkapcsolat megszakadása után még nem létesítettek újat, a házasokhoz képest sokkal erősebb nonkonformista vonásokat mutatnak.

A skandináv, a nyugat- és a dél-európai régió háztartástípusainak nonkonformizmusát leíró görbék azonos vagy egymástól csak kis mértékben eltérő ívet írnak le, vagyis a nonkonformizmus az egyes családtípusokra minden régióban alapvetően azonos módon jellemző. Az egybeeső trendek mellett azonban kimutathatók említésre méltó eltérések is. A szüleikkel együtt élő fiatalok, illetve a szingli családi státusúak kevésbé nevezhetők nonkonformistának a skandináv régióban, mint Nyugat- vagy Dél-Európában. A gyermektelen élettársak nonkonformizmust jelző paraméterei valamennyi régióban azonos értéket mutatnak, míg ezeknek a gyermeket nevelő házaspárok esetében átlagosan alacsony szintje a skandináv országokban a másik két régióban tapasztaltnál kissé magasabbnak bizonyult.

Megállapítható tehát, hogy az európai értékvizsgálat adataiból elvégzett keresztmetszeti elemzés meglepő azonosságokat mutat az egyes régiók nonkonformista beállítottságáról, függetlenül attól, hogy az adott térségben a második demográfiai átmenet milyen hosszú múltra tekint vissza.

A második demográfiai átmenet a skandináv országokban a '60-as években kezdődött, Nyugat-Európában az '70-es években jelentkezett, az Ibériai-félszigetet a '80-as években érte el és a '90-es években jutott el Közép- és Kelet-Európába. A családformák és az értékorientáció közötti összefüggés további ellenőrzésére a szerzők a második demográfiai átmenetben legrövidebb utat bejárt Közép- és Kelet-Európára vonatkozóan is elvégezték a statisztikai elemzést, és a két új régiót jellemző görbék jól illeszkedtek ahhoz az ábrához, amely a másik három régiót jellemzi. Bár a kutatás csak keresztmetszeti adatokra épül és ezért nem alkalmas a magatartásváltozás folyamatának vizsgálatára, azt jól bizonyítja, hogy az ideológia vagy kultúra faktora a második demográfiai átmenet demográfiai változásainak fontos, bár nem kizárólagos magyarázó tényezője.

Pongrácz Tiborné

MCLANAHAN, S.: Diverging destinies: how children are faring under the second demographic transition. (Széttartó sorsok: hogyan alakul a gyermekek jóléte a második demográfiai átmenet folyamán.) *Demography*, 2004/4. 607–627. p.

A második demográfiai átmenet folyamán csökkent a termékenység, a házasodás aránya, nőtt a gyermekvállalás és a házasodás átlagos életkora, gyakoribbá vált a ház-

ságon kívül szülés, az élettársi kapcsolat és a válás is. Ezekkel összefüggő szociológiai fejlemény volt a női munkavállalás arányának a megnövekedése.

E változások közül egyesek előnyösek voltak a gyermekek jóléte szempontjából, mások hátrányosak. A magasabb gyermekvállalási életkornak köszönhetően több gyermek születik iskolázottabb és pszichológiailag érettebb anyák gyermekeként, és az idősebb anyák esetében a válás is ritkább. A munkát vállaló nők magasabb arányából pedig a gyermekek számára rendelkezésre álló anyagi források növekedése következik. Ezek tehát azok a változások, amelyeket a szerző pozitívnak ítél. Negatív következményekkel jár viszont a válás és a házasságon kívül szülés arányának emelkedése. Ezek ugyanis valamelyik szülő – általában az apa – hiánya miatt csökkentik a gyermekek rendelkezésére álló anyagi és szociális, illetve kulturális erőforrásokat.

Az USA-ban az elmúlt évtizedekben a női munkavállalás arányának és az anyák átlagos gyermekszülési korának növekedése döntően a magasabb iskolai végzettségűek között volt tapasztalható (illetve az előbbi a közepes iskolai végzettségűek között is). A válás és a házasságon kívül szülés viszont inkább az alacsony iskolai végzettségűek között vált gyakoribbá (az utóbbi a magasabb iskolai végzettségűek körében alig), a házasság pedig jellemzőbb a magasabb iskolai végzettségűek között. Mindezek mellett az apák gyermekeikkel töltött idejének aránya ugyan általánosan (és gyorsulva) nőtt, de mindvégig nagyobb volt a magasabb iskolai végzettségű apák között, és csak kevésbé emelkedett az alacsony iskolai végzettségű nem házas apák esetében. Tehát az eleve jobb helyzetű rétegek gyermekeinek kondícióit tovább javították, az eleve rosszabb helyzetűekét pedig rontották a második demográfiai átmenettel járó szociológiai és demográfiai változások.

Hasonlóképpen élesedtek a jövedelmi különbségek. Az USA-ban az alacsony iskolai végzettségűek reáljövedelme 1960 és 2000 között szinte semmit nem nőtt, a közepes iskolai végzettségűeké keveset, a magas iskolai végzettségűeké viszont sokat, messze elszakadva a társadalom átlagától.

Az európai trendek sem különböznek ettől. A Luxembourg Income Study (LIS) adatai alapján minden vizsgált európai országban lényegében ugyanaz volt a helyzet, mint az USA-ban. Az anyák átlagos gyermekszülési életkora és munkavállalási aránya mindenhol magasabb volt a felsőfokú, mint az alacsony iskolai végzettségűek között, az egyedülálló anyák aránya viszont mindenhol kisebb, míg a különbségek legtöbbször igen nagyra mutatkoztak. A közepes iskolai végzettségűekre vonatkozó arányok – két ország kivételével – maguk is közepesek voltak. Hasonlóképpen alakult azon gyermekek aránya (a Fertility and Family Surveys szerint), akiket 15 éves korukig (legalább egy ideig) egyedülálló anya nevelt, kivéve Olaszországot, ahol a viszonylag alacsony értékek mellett tapasztalt csekély különbség fordított irányú volt. Egy harmadik vizsgálat adatai szerint az alacsony iskolai végzettségű apák gyermekeire fordított ideje Európában is alatta maradt a többiekének (de Németországban a közepes iskolai végzettségűeké nem, míg Svédországban és Norvégiában felül is múlták a magas iskolai végzettségűekét).

A változások okai között a szerző különböző hatásokat sorol fel, elsőként a feminizmusét, mely ösztönözte a nemi szerepek átalakulását. Az abortusz legalizálása és a fogamzásgátló tabletták megkönnyítették a nők számára, hogy karriert építsenek. Az USA-ban a gazdasági válságok miatt 1974-től romlottak az alacsony iskolai végzettségűek munkavállalási lehetőségei, viszont a képzettek talán jobban ki tudták használni az 1980-tól javuló helyzetet, mert jövedelmük ekkor kezdett elszakadni az átlagtól. Ez a

fejlemény tovább ösztönözhetette a magasabb iskolai végzettségű nők munkavállalását. A szociálpolitika az USA-ban az 1970-es években még elég bőkezűen támogatta a szegényeket, de később szűkmarkúbbá vált, a megkeresett munkajövedelmet levonták a juttatásokból, ez ellene hatott a munkavállalásnak, tartósítva a szegénységet. Az alacsony iskolai végzettségűek helyzete tehát romlott, ami valószínűleg visszavetette házassági hajlandóságukat is.

Az egyedülálló anyák növekvő vagy magas aránya több okból is negatív jelenség. Az ilyen párok kapcsolatban a gyermekek szegényebbek, a bonyolult és instabil családi viszonyok miatt biztonságérzetük sérülékeny. Egy vizsgálat eredményei szerint az élettársi kapcsolatban élő anyák közel felének, az élettársi kapcsolatot sem fenntartó anyák közel 80%-ának teljesen megszakadt a kapcsolata a gyermek apjával a gyermek 3 éves korára. Ezenkívül az egyedülálló anyák között gyakoribbak a pszichés problémák és a dohányzás, drogozás, ritkább, hogy szoptatják a csecsemőjüket, hogy beszélnek hozzá, viszont gyakoribb, hogy durván bánnak vele. Az ilyen gyermekek esetében gyakrabban fordul elő, hogy az apa erőszakos vele és a feleségével, hogy alkoholista, rokkant, börtönbüntetést tölti. Tisztázásra vár, hogy mindebből mennyi a családi szituáció – az egyedülállóság – következménye, és mennyi vezethető vissza kapcsolódó okokra (mint amilyen az alacsony iskolai végzettség, szegénység, hátrányos helyzet).

Elősegítené a szegények munkavállalását és ezzel házassági arányuk növelését is, ha államilag támogatnák a gyermekvigyázókat, fejlesztenék az óvodák, bölcsődék rendszerét, amire jó példát kínálnak európai országok. Fokozhatná a férfiak felelősségérzetét és mérsékelhetné a házasságon kívül született gyermekek arányát a tartásdíj hatékonyabb, szigorúbb behajtása. A szegénységélyezés rendszerét úgy kellene átalakítani, hogy az ösztönözze a házassodást. A Bush-kormány 5 év alatt 1,5 milliárd dollárt kíván költeni olyan oktatási programokra, amelyek a kommunikációs készségek javításával, a kölcsönös megértés és bizalom növelésével segítik a szegény párok harmonikus házasságának kialakítását. Bár egyelőre kérdés, mennyire bizonyulnak majd hatékonyak a programok, ezek a célok feminista szempontból pozitívak (hiszen a nemi egyenlőség mozgalma is kölcsönösen megértő és bizalommal teljes házasságot vázol fel célként).

Tárkányi Ákos

HASKEY, J.: Living arrangements in contemporary Britain: Having a partner who usually lives elsewhere and Living Apart Together (LAT). (Lakókörülmények a mai Britanniában: máshol élő partner és a nem együttlakásos partnerkapcsolat.) *Population Trends*, 122. Winter 2005. 35–45. p.

1996 és 2003 között egy sor tanulmány, kutatási eredmény jelent meg a partnerrel nem együtt lakó párok kapcsolatairól. Az európai országok, az USA és Kanada példáját követve végül a brit Nemzeti Statisztikai Hivatal (ONS) is felmérést készített: a 2002–2003-as Omnibus Survey részévé tette a megkérdezettel nem együtt lakó partnerre vonatkozó kérdést. Aki nem a házastársával együtt élő házas volt és élettársi kapcsolatot sem tartott fenn, attól a következőt tudakolták: Van jelenleg állandó partnere? Remélték, hogy a „partner” és az „állandó” szavak együtt elég egyértelműen utalnak a hosszabb távú, rendszeres nemi kapcsolatra, tehát nem vonatkoztatják magukra a kérdés időpontjában csak egészen rövid távú vagy alkalmi nemi kapcsolatban állók, sem a

nemi kapcsolat nélküli szerelmi viszonyt fenntartók. (Ugyanakkor csak remélhetjük, hogy a fogalmazásmód valóban kizárta az előbbieket és utóbbiakat.) Nehéz olyan kérdést találni, mely nem tolakodóan részletes, de talán túlzottan általános formájában nem is félreérthető. A kanadai 2001-es General Social Survey-ben azt kérdezték, hogy a kérdezett intim kapcsolatban van-e jelenleg valakivel, aki egy másik háztartásban él.

Tisztázandó, hogy az együtt élő házások vagy élettársak egy hányada nem tartott-e fenn egy másik rendszeres intim partnerkapcsolatot is. Egy 1999–2001-es felmérés adatai alapján valószínű, hogy ez alacsony arányban előfordulhatott. Az ilyen esetekről nem nyújtott információt a 2002–2003-as Omnibus Survey. Nem foglalkoztak a nem egy helyen lakó házásokkal sem, mert a kérdést házásoknak egyáltalán nem tették föl.

A kérdőívre 5544 16–59 éves brit személy válaszolt. A megkérdezettek kor és családi állapot szerinti megoszlása csaknem pontosan megegyezik egy másik ottani felmérés, a 2002-es General Household Survey során kapott megoszlásokkal, ami megnyugtató a felmérés reprezentatív voltát illetően. Igaz, hogy az élettársi kapcsolatban élők korösszetétele valamivel fiatalabb volt a GHS-ben, de ez az eltérés is csak a 20–24 éves férfiak esetében volt szignifikáns.

A kapott válaszok alapján a partnerrel nem együtt lakó 16–59 éves férfiak számát 1,7–2,1 millióra, a nőket 1,8–2,3 millióra becsülik. Míg az élettársi kapcsolat a 30–34 éves férfiak és a 25–29 éves nők között volt a leggyakoribb, a nem együttlakásos partnerkapcsolat (angolul Living Apart Together, röviden: LAT) mindkét nem körében a 16–24 éves fiatalok között. Az 50 évesnél idősebbek között némileg ismét magasabb mind az élettársi, mind a LAT-kapcsolatban élők aránya – a nők és a férfiak esetében egyaránt. A 16–24 évesek közel negyede tart fenn LAT-kapcsolatot, miközben csak mintegy egytizedük élettársit. A nem házas 16–24 évesek között a LAT-kapcsolatban élők aránya meghaladta az egyharmadot, a 25–34 évesek között mintegy egynolcadot, a nem házások körében egynegyedét tesz ki. (Ugyanezen korcsoportnak körülbelül egyötöde élt élettársi kapcsolatban.)

A LAT-kapcsolatot fenntartókon belül célszerűnek látszik három kategóriát képezni: a szüleikkel együtt lakó 16–25 éves fiatalokét, a nappali tagozaton tanuló diákokét (e két kategória átfedi egymást), végül az összes többi LAT-kapcsolatban élőkét. Az első két csoport olyan fiatalokból áll, akik többsége valószínűleg nem önként választotta ezt a formát, hanem az életkörülményeikből származó kényszernek engedett, így státusa valószínűleg átmenetibb jellegű, mint ha tudatosan választotta volna.

A felmérés a „háztartásfő” helyett „a háztartás referenciaszemélye” kifejezést használta. Egyszemélyes háztartás esetében ez értelemszerűen a háztartásban lakó, többszemélyes háztartást tekintve a legmagasabb keresetű, azonos keresetűek közül pedig a legidősebb személy. A LAT-kapcsolatban élők mintegy kétötöde a referenciaszemély gyermeke volt. Ha a LAT-kapcsolatban élők közül csak a referenciaszemélyeket tekintjük, létszámuk a férfiak között 0,8 (0,7–1,0), a nők között 1,1 (0,9–1,2) millió főre becsülhető. Amennyiben ezek közül kizárjuk a nappali tagozaton tanuló diákokat, akkor az előbbi létszám alig csökken, a férfiakra nézve 0,75 millió körüli, a nőket tekintve 1,0 millió körüli értéket kapunk. Ha a referenciaszemélyeknek csak a gyermekeitől tekintünk el (de más személyektől, például a velük lakó testvéreiktől nem), továbbá kihagyjuk a nappali tagozaton tanuló diákokat is, akkor a LAT-kapcsolatban élő férfiak számát 0,9 millióra, a nőket 1,2 millióra tehetjük. Miután ezzel lényegében kizártuk a két fentebb említett kategóriát (szüleikkel együtt lakó 16–25 éves fiatalok, nappali tagozaton tanuló diákok), láthatjuk, hogy még mindig jelentős azok száma, akik kapcsolata nem

sorolható a valószínűleg kényszer szülte és gyakran átmeneti jellegű változatba. (Igaz, hogy a külső körülmények kényszere – például távoli munkahely, állandó ápolásra szoruló hozzátartozó – más esetekben is szerepet játszhat LAT-kapcsolatok kialakulásában.)

A férfiak esetében 35 fölött nem sokat (40 fölött semennyit sem) számított, hogy kizárunk-e egyeseket ezekkel a szűkítésekkel (a nőknél 30 fölött keveset, 35 fölött semennyit). Csak a fiatalabb korcsoportokban volt jelentősége mindennek a LAT-kapcsolatban élők arányát illetően. Például a 20–24 éves, állandó partnerkapcsolatot fenntartó férfiak 62%-a élt LAT kapcsolatban, a hasonló helyzetű nőknek 61%-a. De ha kizárjuk a referenciaszemélyek gyermekeit és a nappali tagozaton tanuló diákokat, akkor férfiaknál 16, a nőknél 20%-ra csökken az arány. Viszont a 45–49 éves, párkapcsolatban élő férfiaknál 10% volt a LAT-kapcsolatot fenntartók hányada, a nőknél 12%, és ugyanennyi maradt az említett kategóriák kizárása után is.

Kérdés, hogy helyes elgondolás-e a szüleikkel együtt lakó gyermekeket tőlük függőnek tekinteni. Könnyen lehet, hogy ez nagy részükre nem igaz, és olyan életkori határt is nehéz lenne húzni, ami alatt még biztosan nem önállóak. Nagy kérdés, hogy a LAT-kapcsolatban élőknek milyen az egymás iránti elkötelezettsége, szándékaik, milyen gyakran és mennyi ideig tartózkodnak egymás otthonában, és maguk hogyan minősítik a kapcsolatot. Mindezeket nem ismerjük sem a felmérésben választ adókat, sem ezek partnereit illetően, noha ezáltal világosabbá válna, hogy a LAT-kapcsolatok felmérésével voltaképpen mit is térképeztünk fel.

Talán jobb lenne a jövőben nem egyetlen kérdést használni, hanem több különbözőt, melyek megfogalmazása tekintettel lenne a kérdezettek életkorára vagy nemére. Lehet, hogy a megkérdezettek számára pontosabban körül kellene írni a LAT-kapcsolatot, és talán az együttlakás intenzitásától (gyakoriság, együtt töltött idő) függő skálán kellene elhelyezni az ő esetüket (mivel nincs világos határ az élettársi és a LAT-kapcsolat között). Nem tudjuk, hogy Nagy-Britanniában régi gyakorlat-e a LAT-kapcsolat vagy csak újabban terjed, mint több más európai országban is. Felmérésüket egyre nehezebb feladattá teheti az aránynövekedés.

Tárkányi Ákos

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAFIE

a Cseh Statisztikai Hivatal folyóirata

2006. No. 3.

ZEMAN, K.: A Cseh Köztársaság népességfejlődése 2005-ben.

RYCHTARIKOVA, J.: A jelenlegi cseh népesség egészségben eltöltött várható élettartama.

NESPOROVA, O.: Az apák gondozzák a gyermeket a gyermekgondozási szabadság alatt.

MORAVKOVA, S.: A 2001. évi népszámlálás tapasztalatai jó alapot szolgáltatnak a következő népszámlálás végrehajtására való felkészüléshez.

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2006. No. 2.

- LIEFBROER, A.C. – DOURLEIJN, E.: Nem házas együttélés és a kapcsolat stabilitása: a kapcsolat megszűnésének elemzése tizenhat ország adatainak elemzése alapján.
- LICHTER, D.T. – QIAN, Z. – MELLOTT, L.M.: Házasság vagy szétválás? Az együttélés átalakulása szegény együtt élő nők körében.
- GRAY, J.A. – STOCKARD, J. – STONE, J.: A házasságon kívüli születések emelkedő aránya: termékenységi változás vagy házassági szokás.
- ANDERSSON, G. – HANK, K. – RONSEN, M. – VIKAT, A.: Nemiség a családösszetételben: A gyermekek nemi összetételének preferenciája és gyermekvállalási magatartás az északi országokban.
- LEE, J. – PAIK, M.: Szexpreferencia és termékenység Dél-Koreában a Ló évében.
- KISHOR, S. – JOHNSON, K.: Reprodukciós egészség és otthoni erőszak: különösen hátrányos helyzetben vannak a legszegényebb nők?
- SWANN, C.A. – SYLVESTER, M.S.: A nevelőszülői gondozás válsága: mit okoz a növekedés kényszerítése?
- ANTECOL, H. – BEDARD, K.: Egészségtelen asszimiláció: miért konvergál a bevándorlók egészségi állapota az amerikai népességéhez?
- VAN HOOK, J. – ZHANG, W. – BEAN, F.D. – PASSEL, J.S.: A külföldön születettek kivándorlása: az összekapcsolt CPS file-ok adatain alapuló becslés és megközelítés.
- MOHAI, P. – SAHA, R.: A faji és társadalmi-gazdasági különbségek újramérése a környezeti jogi kutatásban.

2006. No. 3.

- CASE, A. – ARDINGTON, C.: A szülő halálának hatása a gyermek iskolai végzettségére: longitudinális bizonyítékok Dél-Afrikából.
- MARTIN, M.A.: Családstruktúra és jövedelemi egyenlőtlenségek a gyermekes családokban, 1976–2000.
- BROWN, S.L.: A családstruktúra változása és a serdülők életkörülményei.
- CHOO, E. – SIOW, A.: A házastársak összeillésének becslése módosított „összepárosító” modellel.
- BERRY, B.: Jó vagy rossz barátok? Eltérő bőrszínűek barátsága az Egyesült Államokban, ahogy ezt a lakodalmi fotókon látni lehet.
- PERREIRA, K.M. – HARRIS, K.M.-LEE, D.: Amerikában csinálni: a középiskola befejezése a bevándorló és a belföldi születésű fiatalok körében.
- STEWART, J.: Nem dolgozó férfiak: kik ők és ki tartja el őket?
- SCHOEN, R. – CANUDAS-ROMO, V.: Többállapotú dinamikus előreszámítások arányos átmeneti mutatókkal.

GAKIDOU, E. – KING, G.: Halálozások adatfelvételtől: a felnőtt halandóság mintavételi hiba nélküli becslése testvér-túlélési adatokból.

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION

az Európai Népesedési Társaság folyóirata

2005. No. 4.

KALMIJN, M.-A válás hatása a férfiak foglalkoztatására és társadalombiztosítási történetére.

LIEFBROER, A.C.: Az érzékelt költségek és hasznok hatása az első gyermek vállalására. Egy panelvizsgálat eredményei.

GRANADOS, J.A.T.: Recesszió és halandóság Spanyolországban, 1980–1997.

2006. No. 1.

MULDER, C.H. – CLARK, W.A.V. – WAGNER, M.: Források, életkörülmények és az első együttélés alakulása az Egyesült Államokban, Hollandiában és Nyugat-Németországban.

BILLARI, F.C. – FÜRNKRANZ, J. – ORSKAWETZ, A.: Az életpálya elemeinek időzítése, egymásutánisága és mennyisége: egy mechanikus tanulási folyamat.

PIOTROWSKI, M.: A szociális hálók és a migránsok otthonmaradt rokonai: a Nang Rong kerületi tapasztalatok.

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY

az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata

2005. No. 4.

WALKER, A.: Elméleti és módszertani kérdések a családok tanulmányozásában: bevezetés.

WHITE, L.: Írások a haladásról: egy empirikus folyóiratcikk megírása.

MATTHEWS, S.H.: A házasságról és családról szóló kvalitatív kutatási eredményeket tartalmazó cikk összeállítása.

FURSTENBERG, F.F.: Gazdálkodás a családokban: hogyan generálják és osztják el a családok a társadalmi tőkét?

VOYDANOFF, P.: A családok munkaerő-szükséglete és egyensúlya felé: szükséglet-forrás-alapú megközelítés.

LA ROSSA, R.: Megalapozott elméleti módszerek és kvalitatív családkutatások.

MAC MILLAN, R. – COPHER, R.: Családok élet-ciklusa: összefüggés a szerepek, a szereptípusok és a bejárt utak között.

O BRIAN, M.: Az egyén és a család fejlődésének kutatása: kapcsolatelmélet és kutatás.

HOFFERTH, S.L.: Másodlagos adat-elemzés a családkutatásban.

- SELTZER, J.A. – BACHRACH, C.A. – BIANCHI, S.M. – BLEDSOE, C.H. – CASPER, L.M. – CHASE-LANSDALE, P.L. – DI PRETE, T.A. – HOTZ, V.J. – MORGAN, S.P. – SANDERS, S.G. – THOMAS, D.: A családi változások és variációk magyarázata: kihívás a család-demográfusok részére.
- CHENG, S. – POWELL, B.: Kis minták, nagy kihívások: atipikus családformák vizsgálata.
- SMALL, S.A. – UTTAL, L.: Cselekvés-orientált kutatás: stratégiák az ösztöndíj elnyerésére.
- DODSON, L. – SCHMALZBAUER, L.: Szegény anyák és a rejtőzködés szokása: a részvételt biztosító módszerek a szegénységkutatásban.
- SALTZMANN, L.E. – MAHENDRA, R.R. – IKEDA, R.M. – INGRAM, E.M.: A kórházak sürgősségi osztályai adatainak felhasználása a párkapcsolatokban jelentkező erőszak vizsgálatára.
- ROOSA, M.W. – DENG, S. – NAIR, R.L. – BURRELL, G.L.: A családi és gyermek-szegénység tanulmányozásában alkalmazott becslések.
- MANNING, W.D. – SOCK, P.J.: Az együttélés becslése és modellezése: kvalitatív adatok új perspektívái.
- GANONG, L. – COLEMAN, M.: A generációk közötti kötelezettségek becslése.
- ACOCK, A.C.: A hiányzó adatokkal végzett munka.
- WU, Z.: Generalizált lineáris modellek a családkutatásban.
- LYONS, K.S. – SAYER, A.G.: Longitudinális Dyad modellek a családkutatásban.
- JOHNSON, D.: Kéthullámú panelvizsgálat: statisztikai módszerek összehasonlítása az átmenetek hatásainak összehasonlításában.
- STOLZ, H.E. – BARBER, B.K. – OLSEN, J.A.: Az apaság és anyaság lényegének kifejtése: a relatív fontosság becslése.

2005. No. 5.

- FERGUSON, D.M. – HORWOOD, L.J. – RIDDER, E.M.: A partnerrel szembeni erőszak és mentális következményei egy új-zélandi kohorszban.
- HOLTZWORTH-MUNROE, A.: A férfi és a nő partnerrel szembeni erőszaka: az elmentmondásos eredmények összefüggéseinek vizsgálata.
- JOHNSON, M.P.: Erőszak a háztartásban: nem a nemekről szól a történet – vagy mégis?
- FERGUSON, D.M. – HORWOOD, L.J. – RIDDER, E.M.: Válasz.
- ATKINSON, M.P. – GREENSTEIN, T.N. – LANG, M.M.: Nőknek a kenyérkereset veszélyes lehet: a nemekhez kötött forráselmélet és a feleség kihasználása.
- GIBSON-DAVIS, C.M. – MAGNUSON, K. – GENNETIAN, L.A. – DUNCAN, G.J.: Munkavállalás és a nők háztartáson belüli kihasználás az alacsony jövedelműek csoportjában.
- CUI, M. – LORENZ, F.O. – CONGER, R.D. – MELBY, J.N. – BRYANT, C.M.: A megfigyelő, a saját és a partner beszámolója az ellenségeskedő magatartási formákról a romantikus kapcsolatokban.
- FELSON, R.B. – CARES, A.C.: Nemek és a partneren és más áldozaton végrehajtott támadások súlyossága.

- SOBOLEWSKI, J.M. – KING, V.: A szülők közötti kapcsolat fontossága a nem együtt-lakó apák és gyermekeik közötti kapcsolatban.
- HUANG, C-C. – MINCY, R.B. – GARFINKEL, I.: A gyermektámogatási kötelezettség és az alacsony jövedelmű apák.
- MILARDO, R.M.: Alkotó nagybácsi és nagynéni kapcsolatok.
- CHESLEY, N.: Elmosódott határok? Összekapcsolási technikák alkalmazása, mellékhatások, egyéni problémák és családi elégedettség.
- WANG, R. – BIANCHI, S.M. – RALEY, S.B.: A tizenévesek internet használata és a családi szabályok: kutatói megjegyzések.
- MC HALE, S.M. – UPDEGRAFF, K.A. – SHANAHAN, L. – CROUTER, A.C. – KILLOREN, S.E.: A testvérek eltérő kezelése a mexikói-amerikai családokban.
- POEHLMANN, J.: A gyermekek családi környezete és intellektuális eredménye az anya bebörtönzése esetén.
- STROCHSCHEIN, L.: A szülők válása és a gyermek mentális fejlődése.
- GIBSON-DAVIS, C.M. – EDIN, K. – MCLANAHAN, S.: Nagy remények de még nagyobb elvárások: meghátrálás a házasság előtt az alacsony jövedelmű párok körében.
- REYNOLDS, J.: A konfliktussal szemben: konfliktus az életen át és a megkívánt munkaidő módosítása.
- UMBERSON, D. – WILLIMS, K. – POWERS, D.A. – LIU, H. – NEEDHAM, B.: Gyermek- és felnőttkori stressz: hatása a házasság minőségére a házasság különböző időszakában.

2006. No. 1.

- SCHOEN, R. – CHENG, Y.A.: Differenciáltság a partnerválasztásban és a házasságtól való visszakozásban.
- RALEY, S.B. – MATTINGLY, M.J. – BIANCHI, S.M.: Mennyire kétkeresős a kétkeresős család? A 1970–2001 közötti változások bemutatása.
- MARTIN, S.P. – PARASHAR, S.: A nők változó véleménye a válásról, 1974–2002: bizonyítékok az iskolai végzettség figyelembevételével.
- ROER-STRIER, D. – EZRA, D.B.: Nyugati nők és palesztin férfiak vegyes házassága: többirányú adaptációs folyamatok.
- QUEK, K.M-T. – KNUDSON-NARTIN, C.: Az egyenlőség felé: folyamatok a két-karriert követő fiatal házaspárok körében egy közösségi kultúrában.
- KAN, M.Y. – HEATH, A.: A politikai értékek és a feleség vagy férj választása.
- GOLDBERG, A.E. – SAYER, A.: Lesbikus párok kapcsolatának minősége a szülővé válás folyamatában.
- BARNETT, R.C. – GAREIS, K.C.: A szülő iskola utáni stresszállapota és a pszichológiai állapot.
- BUEHLER, C.: Szülők és szakértők a fiatalabb tizenévesek problémás magatartásával kapcsolatban.
- HAWKINS, D.N. – AMATO, P.R. – KING, V.: Szülők és tizenéves gyermekek kapcsolata: a szülő nemének és lakóhelyének relatív kapcsolata.
- CARLSON, M.J.: Családstruktúra, az apa feladatvállalása és ennek hatása a tizenéves gyermek magatartására.

- PRESS, J.E. – FAGAN, J. – LAUGHLIN, L.: A családok segítése: a gyermeknevelési támogatások csökkentik az anyák munkaidő-problémáit.
- HARKNETT, K.: A kapcsolat a „privát biztonsági hálózat” és gazdasági következményei között az egyedülálló anyák körében.
- GRINSTEIN-WEISS, M. – ZHAN, M. – SHERRADEN, M.: Teljesítmény-visszatartás az egyéni fejlődés számlájában: számít a családi állapot?
- MATTINGLY, M.J. – SAYER, L.C.: Nyomás alatt: nemi különbségek a szabadidőben és a hajszoltság érzetében.
- AMATO, P.R. – AFIFI, T.D.: Szülők között vergődve: felnőtt gyermekek kapcsolata szüleikkel és szubjektív érzéseik.
- BROWNING, C.R. – BURRINGTON, L.A.: Faji különbségek a szexuális és termékenység szokásokban városi környezetben.

2006. No. 2.

- XU, X. – HUDSPETH, C.D. – BARTKOWSKI, J.P.: Az együttélés szerepe az újrabezakozásban.
- GOLDSCHIEDER, F. – SASSLER, S.: Nem vérségi családok létrehozása: a gyermekek bevonása a Családalakulási Vizsgálatba.
- MYERS, S.M.: Vallási homogámia és a házasság minősége: történelmi és generációs jellegzetességek: 1980–1997.
- ROTOLO, T. – WILSON, J.: Helyettesítés vagy kiegészítés: a házastárs hatása az önkéntes munkára.
- NIEVAR, M.A. – LUSTER, T.: Fejlődési folyamatok az afro-amerikai családokban: a McLoyd-féle elméleti modell alkalmazása.
- POGARSKY, G. – THORNBERRY, T.P. – LIZOTTE, A.J.: Fiatal anyák gyermekeinek fejlődése.
- MANNING, W.D. – BROWN, S.: A gyermekek gazdasági helyzete a házasság és az együttélésen alapuló családokban.
- BYGREN, M. – DUVANDER, A.-Z.: A szülők munkahelyi helyzete és a gyermekgondozási szabadság igénybevétele az apa részéről.
- GORDON, R.A. – HOGNAS, R.S.: A legjobban kialakított tervek: várakozások, preferenciák és stabilitás a gyermekgondozással összefüggésben.
- STRAZDINS, L. – CLEMENTS, M.S. – KORDA, R.J. – BTOOM, D.H. – D’SOUZA, R.M.: Kényelmetlen munka? Szokatlan munkaidő-beosztás, családi kapcsolatok és a gyermek jóléti körülményei.
- HENZ, U.: Informális gondozás a munkavállalási korban: a munka jellegzetességeinek és a családösszetételnek hatásai.
- GREEN, K.M. – ENSMINGER, M.E. – ROBERTSON, A.A. – JUON, H.-S.: A felnőtt férfi bebörtönzésének pszichológiai hatása az afro-amerikai anyákra.
- GREENFIELD, E.A. – MARKS, N.F.: Kapcsolódó életek: a felnőtt gyermekek problémái és ezek hatása szüleik pszichológiai állapotára és kapcsolataira.
- GANONG, L.H. – COLEMAN, M.: Több oldalról közelített faktoriális képek kialakítása.
- TEITLER, J.O. – REICHMAN, N.E. – KOBALL, H.: A fennálló és a korábbi együttélések tudakolása és összehasonlítása a Törékeny Családok Felvételében.

- WHITE, L. – MC QUILLAN, J.: Már nem kívánják: kapcsolat a felhagyott termékenységi szándékok és a belefáradtság között.
- WILDSMITH, E. – RALEY, R.K.: Faji-etnikai különbségek a nem házas termékenységben: a mexikói-amerikai anyák megfigyelése.
- KURDEK, L.A.: A partnerek különbözősége a heteroszexuális, homoszexuális és leszbikus együtt élő párok körében.

2006. No. 3.

- KING, V. – SOBOLEVSKI, J.M.: A családdal nem együtt lakó apák hozzájárulása tizenéves gyermekük jólétéhez.
- CAMPA, M.I. – ECKENRODE, J.J.: A tizenévesek gyermekvállaláshoz vezető életútjainak generációk közötti különbségei magas rizikójú csoportokban.
- NOMAGUCHI, K.M. – MILKIE, M.A.: Az anyák gyermeknevelés melletti munkavállalása és a szülők retrospektív beszámolóai a nevelés tapasztalatairól.
- SCHMEEBKLE, M. – GIARRUSSO, R. – FENG, D. – BENSTON, V.L.: Mitől lesz család a család? Felnőtté vált gyermekek véleménye a jelenlegi és a korábbi mostoha szülő családról.
- GLASS, J. – NATH, L.E.: Vallásos konzervativizmus és a nők magatartása a házasságot és gyermekvállalást követően.
- COHEN, P.N. – PETRESCU-PRAHOVA, M.: Nemi különbségek a fogyatékkal élő gyermekek életkörülményeiben.
- ZJANG, Z. – HAYWARD, M.D.: Nem, házasság és a keringési rendszer betegségei a középkorúak körében.
- BATSON, C.D. – QIAN, Z. – LICHTER, D.T.: Fajon belüli és fajok közötti párválasztási szokások Amerika változatos fekete népességeiben.
- MANZI, C. – VIGNOLES, V.L. – REGALIA, C. – SCABINI, E.: A kohézió és a „behálózás” újragondolása: differenciálódás, azonosság és jólét két európai kultúrában.
- WILLS, J.B. – RISMAN, B.J.: A feministák megjelenése a családszociológiai tanulmányokban.
- GRAHAM, J.M. – LIU, Y.J. – JEZIORSKI, J.L.: A kettős simítású skála: egy megbízhatóság-generalizáció meta-analízise.
- CARLSON, M.J. – FURSTENBERG, F.F.: A több partnertől eredő termékenység gyakorisága és összefüggései városi amerikai felnőttek körében.
- DURFEE, A. – MEYERS, M.K.: Ki mit kap a Kormánytól? A gyermektámogatási politikák következményei az elosztásra.
- SCHOEN, R. – CANUDAS-ROMO, V.: A válás időzítésének hatásai: XX. századi tapasztalatok az Egyesült Államokból.
- GRACIA, E. – HERRERO, J.: A köz megítélése a partner nőket érintő erőszakos magatartásának nyilvánosságra hozataláról és a nyilvánosságra hozatal módjáról.

POPULATION

a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata

2006. No. 1–2.

- STOETZEL, J.: Demográfia és szociológia.
- ROSENTHAL, P.-A.: Jean Stotzel, demográfia és közvélemény-kutatás: a Population c. folyóirat alapításának hatvanadik évfordulója.
- BONNET, C. – BUFFEREAU, S. – GODEFROY, P.: A nyugdíjreform hatása a nemek közötti egyenlőtlenségekre Franciaországban.
- SCHOUMAKER, B. – DABIRE, H.B. – GNOUMOU-THIOMBIANO, B.: A demográfiai magatartás tanulmányozása településtörténeti események segítségével. Egy adatfelvétel Burkina Faso-ban.
- TESTA, M.R. – GRILLI, L.: A gyermekvállalás regionális különbségeinek hatása a családnagyságra: egy többváltozós elemzés.

2006. No. 3.

- REGNIER-LOILIER, A.: A saját testvérek számának hatása a kívánt gyermekszámra az élet különböző időszakában.
- SARDON, J.P.: A fejlett országok demográfiai fejlődésének újabb vonásai.
- SARDON, J.P.: Az Európán kívüli angol nyelvű fejlett országok termékenysége: Kanada, Egyesült Államok, Ausztrália és Új-Zéland.
- GIRALDO, A. – DALLA ZUANNA, G.: A nem válaszolás korrekciós eljárásának vizsgálata: a Városi Termékenységi Felvétel esete, Olaszország, 2001–2002.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2006. No. 2.

- LIVI-BACCI, M.: Közép-Amerika elnéptelenedése a hódítást követően.
- PORTES, A.: Intézmények és fejlődés: elméleti újraközelítés.
- BHATTACHARYA, P.C.: Gazdasági fejlődés, nemi egyenlőtlenség, demográfiai eredmények: indiai tapasztalatok.
- ZHANG, G. – ZHAO, Z.: Kína termékenységi rejtélyének újragondolása: adatgyűjtés és minőség az utóbbi két évtizedben.

2006. No. 3.

- COLEMAN, D.: Bevándorlás és etnikai változások az alacsony termékenységű országokban: a harmadik demográfiai átmenet.
- RUMBAUT, R.G. – MASSEY, D.S.-BEAN, F.D.: A nyelvek várható élettartama: a bevándorlók nyelvének megtartása Dél-Kaliforniában.
- ZHAO, Z.: Jövedelmi egyenlőtlenség, az egészségügyi ellátás egyenlőtlensége és a halandóság Kínában.

MC DONALD, P.: Alacsony termékenység és az állam: a politika hatékonysága.

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztika Hivatalának folyóirata
2006. No. 124.

LARGE, P. – GHOSH, K.: A népesség etnikai összetételének becslése Anglián belüli térségekre.

SMITH, C.W. – JEFFERIES, J.: Népességi definíciók és statisztikai adatok: egy rugalmasabb jövő felé?

ZEITSCHRIFT FÜR BEVÖLKERUNGSWISSENSCHAFT

a Német Szövetségi Népeségtudományi Intézet folyóirata
2005. No. 2–3.

BARKALOV, N.B. – DORBITZ, J.: Az európai családnövekedési jellegzetességek: a család- és termékenységi vizsgálatok eredményei.

LUY, M. – WITTNER-BACKOFEN, U.: A Halley-módszer alkalmazása a paleodemográfiai halandóság elemzésében.

BARTNIK, R. – MICHEEL, F.: A nyugdíjrendszer átalakítása: struktúrák, problémák és lehetőségek a reformok számára Japánban és Németországban.

SCHUPP, J. – SÖHN, J. – SCHMIADE, N.: A német állampolgárok nemzetközi vándorlása: lehetőség a munkanélkülieknek vagy a magasan képzettek kivándorlása?

STRÖBEL-RICHTER, Y. – BRAMLER, E.: A szocializáció és a szerep-modell jelentősége a család és a nő foglalkozásának összehasonlításában és a terheség-megszakításhoz való viszonyban.

WIRTH, H. – DÜMLER, K.: A képzettség hatása a nők gyermektelenségére 1970 és 2001 között Nyugat-Németországban – a német mikrocenzus eredményeinek elemzése.

2005. No. 4.

DORBRITZ, J.: A gyermektelenség Európában és Németországban: adatok, trendek és viselkedések.

SCHULZ, R. – SWIACZNY, F.: A világ népességének fejlődése 2005-ben.

TREMEL, J.: Az antinatalista népesedéspolitikát irányító pénzügyi mechanizmusok eszközeinek etikai vizsgálata.

MACKENSEN, R.: Rezsimek, átmenetek, mikrokatatás.